

Obraz zrównoważonego rozwoju na łamach „Problemów Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development”

The Picture of Sustainable Development in “Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development” Journal

Ignacy S. Fiut

*Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Nauk Humanistycznych,
Katedra Kulturoznawstwa Filozofii, ul. Gramatyka 8a, 30-071 Kraków,
E-mail: isfiut@agh.edu.pl*

Streszczenie

Praca zawiera prezentację i omówienie wyników badań empirycznych przeprowadzonych metodą analizy zawartości przekazów na materiałach zamieszczanych w piśmie naukowym „Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development”. W czasie 5 lat ukazywania się tego tytułu opublikowano 10 numerów, które zawierały 166 tekstów. Celem analizy było prześledzenie form rozumienia kategorii zrównoważony rozwój (ZR) na łamach tego periodyku naukowego, by wyjaśnić jak autorzy ją rozumieją i używają w szerszych kontekstach naukowych w materiałach publikowanych w tym czasopiśmie.

Przedstawione wyniki analizy zawartości publikacji zamieszczanych w czasopiśmie charakteryzuje kilka prawidłowości. Redakcja przede wszystkim przedstawia na łamach pisma artykuły, rzadziej recenzje i ogłoszenia o charakterze naukowym. Nieobecne są w nim wywiady, otwarte polemiki, rzadko pojawiają się dyskusje oraz informacje na temat analogicznych zjawisk w Europie i świecie, związanych z badaniami zrównoważonego rozwoju. Redakcja najczęściej publikuje prace autorów krajowych ze środowisk akademickich, choć coraz częściej pojawiają się publikacje badaczy głównie z USA oraz prace w języku angielskim i w bilingwie polsko-angielskiej. Publikowane artykuły w znaczącej części mają rozmiar jednego lub połowy arkusza autorskiego i bardzo rzadko są ilustrowane. Jednak zdecydowana ich część, bo prawie w ponad 95% dotyczą problematyki ZR. Analiza kategorii ZR prawie w 30% skupia się przede wszystkim na kwestiach filozoficznych, a następnie na sprawach ekonomicznych, społecznych, politycznych i związanych z ochroną środowiska naturalnego. W opinii badaczy ZR jest konieczny dla utrzymania społecznego i przyrodniczego bezpieczeństwa życia ludzi na Ziemi. Najczęściej autorzy tekstów posługują się szeroko rozumianym pojęciem ZR, wskazując jego dynamiczny charakter, wyrażający się w trwałym i samopodtrzymującym się procesie. Kategoria ta ma w ich opiniach charakter integrujący wiele zjawisk natury przyrodniczej i społecznej, ze szczególnym wskazaniem, że musi on mieć charakter głównie globalny, ale i ogólnokrajowy.

Słowa kluczowe: obraz rozwoju zrównoważonego, analiza zawartości przekazu, formy publikacji, treści publikacji, adresaci przekazów

Abstract

The paper includes presentation and discussion of the results of empirical studies (content analysis) carried out by analysis of the density transfer of the materials published in scientific journal “Problemy Ekorozwoju/ Problems of Sustainable Development” (PoSD). During five years of appearance of this title, 10 numbers were published, which included 166 texts. The aim of the analysis was to trace the forms of understanding the category of sustainable development (SD), so how authors explain, understand and use it in the broader contexts of scientific materials published in this journal.

The presented results can be characterized by some regularity. Editors above all publish articles. Reviews or information are rare, there are no interviews and open polemics. Discussions about similar research-related phenomena of SD in Europe and worldwide are seldom. Editors often publish works of national authors from academic environment, also publications of researchers mainly from the USA, writing papers in English and Polish-English, are quite frequent. Published articles, in major parts, are the size of one or half sheet and are rarely illu-

strated. However, the vast proportion of them, almost 95% of the issues, relate to SD. Analysis of the SD category in almost 30% are focused primarily on issues of philosophy, and is followed by economic, social, political and environmental discussions. In the opinion of researchers, SD is necessary for the maintenance of social and natural safety of human life on Earth. Most authors use the broader concept of SD, indicating the dynamic nature, which manifests itself in a self-sustainable and the durable processes. This category, according to their opinions, is integrating many phenomena of natural and social nature, and above all it must have not only global, but also nationwide dimension.

Key words: picture of sustainable development, media content analysis, forms of publication, the content of publications, recipients of remittances

Uwagi wstępne

Praca zawiera prezentację i omówienie wyników empirycznych badań przeprowadzonych metodą analizy zawartości przekazów na materiałach zamieszczonych w piśmie naukowym „Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development” (PE). Ukazuje się ono od 2006 r., redaktorem naczelnym jest Artur Pawłowski. W czasie 5 lat obecności tego tytułu na rynku opublikowano 10 numerów, które zawierały 166 tekstów. Pismo jest dystrybuowane w formie tradycyjnej oraz posiada stronę internetową, gdzie znajdują się wszystkie jego numery, dostępne bezpłatnie użytkownikom sieci pod adresem: <http://ekorozwoj.pollub.pl>, a więc funkcjonuje ono również w sieciowym obiegu czytelnictwa.

Celem analizy było prześledzenie form rozumienia kategorii „zrównoważony rozwój” (ZR) na łamach tego periodyku naukowego, by wyjaśnić jak autorzy ją pojmują i jak się nią posługują w swych opracowaniach oraz dyskursie naukowego opisu, interpretacji oraz wyjaśniania związanych z nią zjawisk. Celem badań było również wskazanie szerszego kontekstu materiałów publikowanych w badanym piśmie w związku z ich zawartością oraz intencjami autorów, które formułowali w swych pracach oraz towarzyszących im poglądów na znaczenie tej kategorii badawczej w propagowaniu oraz programowaniu idei zrównoważonego rozwoju w wymiarze jej rozumienia oraz możliwego użycia przez potencjalnych czytelników i odbiorców.

Do badań wzięto 8 numerów badanego tytułu (tj. 80% jego nakładu), a jednostką badawczą był jeden tekst (Pisarek, 1983; Lisowska-Magdziarz, 2004; Fiut, 1992, 1994). Wybrane numery poddano analizie techniką wcześniej przygotowanego klucza kategoryzacyjnego¹. Jej przedmiotem było 129

tekstów stanowiących wybraną próbę do badań przy pomocy 20. kategorii i zawartych w nich szczegółowych kafeteriach, które jednoznacznie kwalifikowały analizowane zagadnienia, wskazane przez to narzędzie badawcze. W ten sposób powstała baza danych, czyli wyniki analiz ilościowych oraz jakościowych, w oparciu o którą sporządzono tabele, ujmujące je w formie ilościowej oraz procentowej. Zawierają one ilościowy obraz przekazów poświęconych rozumieniu, interpretacji oraz usytuowanie autorów oraz potencjalnych odbiorców w związku z ich zawartością merytoryczną, kierunkami podejmowanych dyskursów wyjaśniających oraz zakładanych targetów publiczności, do której zostały w zamyśle ich twórców skierowane.

Forma, źródła i ekspozycyjność publikacji

W tej części pracy omówimy wyniki analizy obecności w badanych materiałach gatunków publicystycznych, źródeł tekstów, pochodzenia autorów, ich środowiska pracy, wielkości powierzchniowej tekstów, ich ilustracyjności oraz języka publikacji. Te cztery ostatnie kategorie składają się w sumie na ekspozycyjność każdej z badanych publikacji i są wynikiem nie tylko pracy autorów, ale i polityki oraz priorytetów, którymi kieruje się redakcja w ich wyborze, kwalifikacji i umieszczeniu w całej strukturze kolejnych numerów pisma. Tabele zamieszczone poniżej obrazują szczegółowo wyniki dokonanych analiz danych liczbowych i procentowych, powstałych w wyniku użycia kategorii badawczych zamieszczonych w kluczu, stanowiących narzędzia pomiaru tych własności tekstów, przy pomocy których je uzyskano.

Jak łatwo zauważyć, najwięcej materiałów publikowanych na łamach PE to artykuły naukowe (65,1%), w których autorzy podejmują całościowo lub w zróżnicowanym stopniu problematykę ZR. W dalszej kolejności redakcja PE zamiesza recenzje (10,9%) oraz listy (9,3%), co również jest zgodne z zasadami budowy struktury tego typu periodyków. Uwagę redakcji przyciągają także wydarzenia naukowe związane z kwestiami ZR, co odzwierciedla ją publikowane z nich sprawozdania (5,3%). Pozo-

¹ W kluczu kategoryzacyjnym zastosowano następujące kategorie badawcze wraz z kafeteriami: „numer egzemplarza i tekstu”, „gatunek publikacji”, „źródło tekstu”, „pochodzenie autora”, „środowisko autora”, „wielkość tekstu”, „ilustracyjność tekstu”, „język publikacji”, „związek tematyki tekstu ze ZR”, „ogólna orientacja tematyki tekstu”, „typy bezpieczeństwa sygnalizowane w tekście”, „typy ZR omawiane w tekście”, „stopień integracyjności postrzegania ZR”, „Zasięg przestrzenny ZR”, „adresat przekazu”, „typ władzy jako adresat przekazu”, „wartościowanie ekologicznej rzeczywistości świata w

kontekście ZR”, „deklarowana wiara autora w poprawę sytuacji ekologicznej pod wpływem wdrażania idei ZR” i „źródła sukcesu we wdrażaniu ZR w opinii autora”.

stałe gatunki publicystyczne były śladowo reprezentowane w kolejnych numerach PE, gdyż są one domeną pism bardziej publicystycznych o innej orientacji tematycznej i periodyczności. Brak takich gatunków publicystycznych, jak wywiad lub publikacje przedstawiające dyskusje, np. dwugłos na temat prezentowanych zagadnień, sygnalizują słabszą stronę zawartości treściowej PE, choć ich elementy są obecne w listach do redakcji i recenzjach. Ich zamieszczanie mogłoby zwiększyć zainteresowanie atrakcyjnością zawartością publikowanych materiałów wśród jego odbiorców.

Tabela nr 1. Gatunki publikacji na łamach PE [N=129] (opracowanie własne)

Gatunek publikacji	Liczba	%
artykuły	84	65,1
recenzje	14	10,9
listy	12	9,3
sprawozdania	7	5,3
przedruki i ogłoszenia	6	4,7
dokumenty	3	2,3
wstępy (editoriale)	2	1,6
wspomnienia	1	0,8
przedruki	0	0
przekłady	0	0

Tabela nr 2. Źródło tekstu w materiałach publikowanych w PE [129] (opracowanie własne)

Pochodzenie tekstu	Liczba	%
autor	110	84,3
instytucja	10	7,7
kilku autorów	6	4,7
agencja informacyjna	1	0,8
redakcja	1	0,8
rząd	1	0,8
urząd	0	0

Tabela nr 3. Pochodzenie narodowościowe autora piszącego w PE [N=129] (opracowanie własne)

Pochodzenie autora	Liczba	%
polskie	109	84,5
europęjskie	11	8,5
pozaeuropęjskie	8	6,2
autorstwo mieszane	1	0,8

Na łamach PE najczęściej są publikowane teksty pojedynczych autorów, co stanowi 84,3% całości badanej próby, zajmujących powierzchnię ok. 90% całości każdego numeru. Na drugim miejscu znalazły się materiały przesłane do redakcji przez różne instytucje, które zajmują się zagadnieniami związanymi ze ZR, np. organizują konferencje lub realizują programy badawcze bazujące na idei ZR. Kolejne źródło materiałów, które pojawiają się w tym tytule, to teksty autorstwa kilku osób. Pozostałe źródła informacji na łamach PE są obecne marginalnie (teksty od redakcji, rządowe, czy urzędowe). Warto również zwrócić uwagę na pochodzenie narodowościowe autorów badanych publikacji. Najczęściej są oni polskiego pochodzenia (84,5%) i reprezentują rodzime ośrodki naukowe w następującej kolejności: Warszawy i Lublina – po 25 tek-

stów naukowych, artykułów lub recenzji, Górnego Śląska (Katowic, Zabrze i Gliwic) – 16, Krakowa – 11, Rzeszowa – 9, Dolnego Śląska (Wrocławia, Zielonej Góry) – 7, Bydgoszczy – 5, Kielc, Częstochowy, Łodzi – po 3, Olsztyna i Torunia – po 2 oraz Koszalina – 1. Następną grupą to autorzy z krajów europejskich (8,5%), takich jak: Wielka Brytania, Włochy, Hiszpania, Norwegia i Serbia, zaś kolejna – to autorzy pozaeuropejscy, głównie z USA. Jeden tekst jest wynikiem międzynarodowej współpracy autora polskiego z zagranicznym, co stanowi tylko 0,8% badanej próby pod względem ilościowym. Wydaje się, że ta ostatnia kategoria wskazująca na współpracę międzynarodową autorów jest zbyt mało obecna w PE, gdyż w globalizującej się nauce teksty autorów z różnych krajów stają się w piśmiennictwie naukowym coraz częstsze i stanowią wyraz ich międzynarodowej kooperacji i wymiany naukowej.

Tabela nr 4. Środowisko pracy autora publikującego na łamach PE [N=138]²

Środowisko pracy autorów	Liczba	%
akademickie	105	76,0
instytucja publiczna	19	13,7
instytucja rządowa	6	4,4
prywatna osoba	5	3,6
instytucja prywatna	3	2,2
inaczej	0	0

Dla czasopism naukowych istotne jest miejsce pracy autorów publikujących w nim swe prace. Wpływa ono na sposób prowadzenia przez nich badań, stosunek do uzyskiwanych rezultatów oraz umiejętność wskazywania możliwości ich praktycznego wykorzystywania w konkretnych sytuacjach. W PE najczęściej publikowaną grupą są autorzy bezpośrednio związani ze środowiskiem akademickim (76,0%), co jest poniekąd zrozumiałe, gdyż pismo stanowi forum ich wypowiedzi. Znacznie mniejszą grupę stanowią autorzy oraz instytucje bardziej zorientowane praktycznie, które przedstawiają swoje wyniki lub propozycje rozwoju dalszych kierunków badań nad perspektywą zastosowania RZ. Autorstwo instytucji rządowych stanowi tylko 4,4% publikacji, osób prywatnych 3,6% i instytucji prywatnych 2,2%.

Jednym z elementów ekspozycyjności tekstów jest ich wielkość, co nie znaczy, że teksty obszernie przekazują więcej ważnych i użytecznych informacji, choć z perspektywy odbiorcy mogą czynić takie wrażenie. Wśród badanych materiałów największą liczbę stanowiły drobne teksty do ¼ arkusza, głównie o charakterze informacyjnym. Drugą grupą pod względem ilościowym były typowe dla tego typu publikacji artykuły o wielkości jednego arkusza –

² Niektóre teksty były pisane przez kilku autorów, a więc w badanych numerach liczba tekstów była mniejsza niż liczba autorów (których było 138).

tj. 29,5% całości badanej próby. Również znacząca część prac stanowiły artykuły do ½ arkusza – tj. 22,4% ogółu materiałów, a najmniej było prac większych niż jeden arkusz, czyli 11,6%. Jednak te trzy ostatnie kategorie powierzchni publikacji w PE zajmowały ponad 90% powierzchni każdego numeru pisma, co wynika głównie z formuły tego wydawnictwa.

Tabela nr 5. Wielkość tekstów zamieszczanych w PE (w arkuszach) wydawniczych [N=129] (opracowanie własne)

Wielkość tekstów	liczba	%
do ¼ arkusza	46	36,6
do arkusza	38	29,5
do ½ arkusza	29	22,4
arkusz i więcej	15	11,6

Tabela nr 6. Ilustracyjność tekstów publikowanych w PE [N=129] (opracowanie własne)

Typ ilustracji	Liczba	%
brak	100	77,4
infografika, wykres	22	17,3
fotografie	4	3,0
fotografie i infografika	3	2,3

Innym elementem ekspozycyjności publikacji jest jej nasycenie elementami wizualnymi, przyciągającymi uwagę czytelnika i poszerzającymi jego wyobraźnię intelektualną o elementy wizualne. Jednak 77,4% prac publikowanych w PE nie posiadało żadnych ilustracji. Infografiki i wykresy zawierało tylko 17,3%, fotografie 3%, a fotografie i infografiki jedynie 2,3%. Zachodzi więc potrzeba wzbogacenia wizualizacji tego typu prac, gdyż może to bardziej przyciągać uwagę czytelnika, a co w obecnym czasie dominacji obrazu nad tekstem będzie niewątpliwie wyzwaniem nie tylko dla autorów, ale i redakcji.

Tabela nr 7. Ekspozycyjność tekstów zamieszczanych w PE [N=129] (opracowanie własne)

Srodki ekspozycji	Liczba	%
brak	98	76,0
tło, ramka	17	13,2
W zapowiedziach red.	14	10,8
na okładce	0	
na śródtytule	0	

Również inne wizualne formy ekspozycji prac, które zwykle wprowadza do nich redakcja pisma nie były często obecne na łamach tego tytułu. 76% publikacji nie posiadało żadnych elementów, które wskazywałyby ich rangę zaznaczoną przez redakcję. Tłem i ramką wyeksponowano tylko 13,2% materiałów i były to najczęściej ogłoszenia. Ani na okładce, ani na śródtytule nie zastosowano żadnych technik ekspozycyjnych specyfikujących wartość zawartości każdego numeru pisma. Wprowadzenie takiej strategii redakcyjnej czyniłoby każdy kolejny numer bardziej przejrzystym ze względu na zawar-

tość merytoryczna i ułatwiałoby jego lekturę czytelnikowi.

Tabela nr 8. Rodzaj języka w publikowanych tekstów w PE [N= 129] (opracowanie własne)

Język publikacji	Liczba	%
polski	83	64,3
angielski	28	21,7
mieszane (pol.- ang.)	18	14,0
inne języki	0	0

Ze względu na projektowany przez redakcję międzynarodowy zasięg pisma, każdy artykuł posiadał streszczenie w języku angielskim. Znacząca część prac była publikowana w języku polskim – 64,%, ale w języku angielskim już 21,7%, a 14% prac miało charakter bilingwiczny – tj. 14%, co wydatnie zwiększało ich potencjalny zasięg czytelniczy. Publikacje w innych językach obcych nie były obecne w badanej próbie materiałów publikowanych na łamach PE.

Rozumienie, tematyka, wartościowanie i domniemany odbiorca publikacji zamieszczanych w PE

W drugiej części pracy pokusimy się o próbę rekonstrukcji dyskursu, jaki na łamach PE jest rozwijany przez autorów w związku z ich rozumieniem oraz interpretowaniem kategorii – ZR oraz głębiej zakodowanymi w tych tekstach intencjami, które wskazują kierunki ich rozumienia oraz możliwego oddziaływania na publiczność tego pisma zawartymi w nich treściami, wskazówkami, wartościowaniami, ocenami, ale i diagnozami i prognozami co do możliwości dalszego rozwoju zjawiska ZR.

Tabela nr 9. Skala związku tematyki tekstów z kategorią ZR publikowanych PE [N=129] (opracowanie własne)

Skala związku temat. z ZR	Liczba	%
Silna	68	52,9
Łuźna	53	41,7
brak związku	7	5,4

Ze względu na naukowy profil pisma badane teksty poddano analizie pod kątem ich związku z szeroko rozumianą kategorią ZR. I faktycznie 52,9% badanych materiałów jest ściśle z nią związana, zaś 41,7% luźniej, a tylko 5,4% nie posiada związku z nią, a są to teksty głównie ogłoszeniowe, zajmujące średnio ok. 3% powierzchni każdego z badanych numerów.

ZR w pracach, które publikują PE ze względu na ich wiodącą tematykę, przedstawia się następująco: najczęściej analiz ma charakter typowo filozoficzny – tj. 13,7%, następnie gospodarczy i ekonomiczny – 9,5% oraz etyczny 9,2%. Te trzy kategorie razem są obecne w publikacjach w różnych proporcjach w poszczególnych numerach pisma w ponad 30% tekstów i stanowią wiodący nurt dyskursu prowadzonego w badanym tytule. Drugą grupę tworzą teksty podejmujące problematykę ZR na styku z

kwestiami: ochrony środowiska – 6,5%, socjologii – 6,2%, politologii – 6,2%, zarządzania – 5,0%, zdrowotności ludzi – 4,8%. Do trzeciej grupy należą natomiast publikacje omawiające ZR w kontekście: technologii produkcji – 3,8%, rolnictwa – 3,6%, leśnictwa – 3,3%, psychologii – 3,3%, technologii innowacyjnych – 2,6, konsumpcjonizmu – 2,6 i odpadów – 2,0%. Piąta grupa to teksty dyskutujące zależności ZR z zagadnieniami, które określają takie kwestie jak: obszary wiejskie – 1,7%, wszystkie zjawiska razem wzięte – 1,5% oraz kwe-

Tabela nr 10. Wiodąca zawartość tematyczna tekstu zamieszczonego w PE [N=336] (w tej kategorii można było trzykrotnie zakodować badane własności przekazów, opracowanie własne)

Tematyka tekstów	Liczba	%
filozoficzna	46	13,7
gospodarcza i ekonomiczna	32	9,5
etyczna	31	9,2
ochrona środowiska	22	6,5
socjologiczna	21	6,2
politologiczna	20	6,0
zarządzanie	17	5,0
zdrowotna	16	4,7
technologie produkcji	13	3,8
rolnictwo	12	3,6
leśnictwo	11	3,3
psychologiczna	11	3,3
konsumpcyjna	9	2,6
technologie innowacyjne	9	2,6
odpady	7	2,0
obszary wiejskie	6	1,7
wszystkie razem	5	1,5
estetyka	4	1,2
budownictwo	4	1,2
obszary miejskie	3	0,9
komunikacja i transport	3	0,9
klimat	3	0,9
rybołówstwo	2	0,5
kultura	2	0,5
krajobraz, pedagogika, historia, lingwistyka, prawa zwierząt (po jednym)	5	0,3 = 1,5

Tabela nr 11. Typy bezpieczeństwa wynikające z realizacji ZR, wskazywane przez autorów na łamach PE [N=129]

Typ bezpieczeństwa	Liczba	%
społeczne	61	47,2
przyrodnicze	33	25,8
ekonomiczne	13	10,0
wszystkie razem	10	7,7
zdrowotne	4	3,1
polityczne	4	3,1
brak wskazań	4	3,1

stie związane estetyką oraz budownictwem – po 1,2%. Marginalnie obecne są teksty ukazujące związki RZ z takimi tematami jak: obszary miejskie, komunikacja i transport oraz klimat – po 0,9%, rybołówstwo i kultura – po 0,5% oraz: krajo-

braz, pedagogika, historia, lingwistyka, prawa zwierząt – po 0,3%.

Problematyka ZR zawsze łączy się ze wskazywaniem przez autorów zagrożeń wynikających z braku w działaniach ludzi i instytucji postaw, które kierują się wskazaniem idei ZR, co musi pociągać za sobą pojawianie się określonego typu niebezpieczeństwa, które w opinii autorów prac może zagwarantować wdrażanie idei ZR. Najczyściej formą bezpieczeństwa, którą daje wdrażanie idei ZR, na którą wskazywali autorzy, łączyła się z bezpieczeństwem: społecznym (77,2%), przyrodniczym (25,8%) i ekonomicznym (10,0%). Druga grupa eksponowanego bezpieczeństwa to: wszystkie te formy razem wzięte (7,7%), następnie: zdrowie ludzi i bezpieczeństwo polityczne – po 3,1%, natomiast 3,1% badanych materiałów nie dotyczyło tego zjawiska, gdyż bezpośrednio nie podejmowało kwestii ZR.

Tabela nr 12. Typy rozumienia ZR omawiane w tekstach w PE (typologizacja za T. Borysem, 2005) [N=129] (opracowanie własne)

Typ rozumienia ZR	Liczba	%
ZR- szeroko pojęty	64	49,6
ZR – jako cecha ekorozwoju	17	13,1
ZR – szeroko, trwały, samop.	11	5,8
ZR –synonim ekorozwoju	7	5,4
ZR – synonim środ. przyrod.	6	4,6
ZR – niekonwencjonalny	6	4,6
ZR – komplem. do rozw. trw.	5	3,8
brak problem – ZR	5	3,8
ZR – rozwój balansujący	5	3,8
ZR – jako nie-rozwoj	4	3,1
wszystkie formy ZR razem	2	1,5

Autorzy prac posługiwali się w swych analizach różnie pojmowanym pojęciem ZR, choć wielu z nich precyzyjnie definiowało to pojęcie, najczęściej łącząc je ze specyfiką przedmiotową prowadzonych analiz i rozważań teoretycznych, dla których to celów zachodziła potrzeba wyraźniejszego jego zdefiniowania. I tak w 49,6% ZR był pojmowany szeroko jako synonim szeregu koncepcji niekoniecznie jednoznacznie definiujących tę kategorię refleksji naukowej, zakładając najczęściej *ad hoc* jej rozumienie lub pojmowanie na poziomie intuicyjnym. W 13,1% był ona rozumiana już jako cecha ekorozwoju, w 11 przypadkach (5,8%) pisano o tym pojęciu szeroko, wskazując jednocześnie na traktowanie go jako procesu, który jest trwały i samopodtrzymujący się, natomiast w 5,4% przypadków postrzegano go jako synonim ekorozwoju. Druga grupa rozumienia ZR to analizy zakładające, że ta kategoria naukowa jest synonimem rozwoju środowiska przyrodniczego lub rozwoju niekonwencjonalnego, który przekracza rozwój tego środowiska i wiąże się z rozwojem w nim specyficznie ludzkiego sposobu istnienia – po 4,6%, albo, że jest komplementarnym procesem do rozwoju trwałego, jego trwałość zabezpieczającym lub procesem ba-

lansującym, odzwierciedlającym dynamicznie zmiany w środowisku przyrodniczym, korespondującym z nimi. Tyle samo tekstów (3,8%) nie podejmowało w ogóle tej kwestii. Pojawiły się również teksty oceniające ZR jako „nie-rozwoj”, głównie autorstwa Wiesława Sztumskiego, zaś 2 teksty (1,5%) posługiwały się nim w sposób wieloraki, próbując szukać między jego pojęciami pewnej, wspólnej dla niego jedności przedmiotowej.

Tabela nr 13. Stopień postrzegania integracyjności ZR przez autorów w tekstach w PE [N=129] (opracowanie własne)

Integracyjność ZR	Liczba	%
wiele dziedzin	57	44,1
kilka dziedzin	51	39,5
jedna dziedzina	16	13,3
brak tej kwestii	5	3,9

Nie ulega wątpliwości, że kategoria teoretyczna ZR jest pojęciem abstrakcyjnym, mającym na celu integrowanie wielu dziedzin działalności ludzi w relacjach z ich naturalnym środowiskiem, które dla ludzi, ale i innych istot żywych, stanowi ich fundament bytowy (Russel, 2010). Wynika z tego, że ZR ze swej istoty winien być postrzegany jako kategoria myślowa, zakładająca integrację wielu dziedzin aktywności ludzi i innych istot żywych włącznie z pozawitalnymi siłami przyrody i zmierzająca teleologicznie do ich integracji w działaniu ludzi. Jednak dla celów typowo metodologicznych, by wyjaśnić istotę ZR w zawężonej perspektywie przedmiotowej, często autorzy zawężali w związku z tym jego sens, co ujawniały ich prace publikowane w PE. Przyjęto więc skalę postrzegania „integracyjnego charakteru kategorii ZR”, którą wyrażają następujące jej stopnie: „wiele”, „kilka”, „jedna” i „brak”. W jej świetle 44,1% badanych tekstów przedstawiało ZR jako pojęcie integrujące wiele dziedzin myślenia i działania ludzi, 39,% jako kilka ważnych dziedzin, 13,3% redukowało tylko do jednej dziedziny, którą z zasady profesjonalnie zajmował się dany autor. W 3,9% badanych tekstów ta kwestia była nieobecna.

Tabela nr 14. ZR jako zjawisko o zasięgu przestrzennym w publikowanych tekstach na łamach PE [N=129] (opracowanie własne)

Zasięg przestrzenny ZR	Liczba	%
globalny	60	46,6
krajowy	30	23,3
kosmiczny	10	7,9
kontynentalny (UE)	7	5,4
lokalny	6	4,6
wszystkie razem	6	4,6
regionalny	5	3,8
brak tej kwestii	5	3,8

Dla rozważań nad istotą pojęcia ZR jako kategorii teoretycznej internalizowanej w myśleniu oraz w praktycznym działaniu ważny jest jej zasięg prze-

strzenny, w kontekście którego jest definiowane, analizowane i projektowana właśnie dla celów praktycznego działania sprawczego (Pawłowski, 2008). W badanych tekstach ów zasięg związany z postrzeganiem przez autorów jej horyzontu przestrzennego był zróżnicowany, ale najczęściej omawiano ją w perspektywie globalnej (46,6%) oraz krajowej (23,3%). Niektórzy autorzy sugerowali, by owej przestrzenności nadać charakter wręcz kosmiczny (7,9%), a niektórzy typowo kontynentalny, ograniczając go głównie przez kryteria polityczne do państw europejskich i członków Unii Europejskiej (5,4%). Kilku autorów sens jej przestrzennego oddziaływania widziało w perspektywie lokalnej (4,6%) lub we wszystkich razem wziętych wymiarach – po 4,6% badanej próby tekstów. 3,8% publikacji omawiało ją w perspektywie regionów geograficznych lub politycznych, 3,8% nie podejmowało tego zagadnienia.

Tabela nr 15. Adresaci tekstów o ZR w badanych tekstach w PE [N=129] (opracowanie własne)

Typ adresata tekstu	Liczba	%
wszyscy razem i wszyscy ludzie	42	32,5
instytucje rządowe	25	19,4
uczni	20	15,5
przedsiębiorstwa	19	14,8
instytucje prywatne	10	7,7
instytucje	8	6,2
brak adresata	5	3,9

Doświadczenia z propagowaniem idei ZR, począwszy od lat 70. XX w. wskazują na to, że ważny dla jej realizacji jest adresat danego tekstu. Zauważono również, że przekaz ten powinien docierać do najszerszych kręgów społecznych ludzi na planecie, czego świadomość również towarzyszy większości autorów. 32,5% tekstów skierowuje się mniej lub bardziej świadomie do wszystkich możliwych instytucji i ludzi, 19,4 na pierwszy plan wysuwa instytucje rządowe państw, 15,5 innych badaczy (uczonych), 14,8 zarządców przedsiębiorstwami, 7,7% do instytucji prywatnych, innych instytucji nieprzemysłowych, zaś w 3,9% badanych materiałów ta kwestia nie występuje.

Tabela nr 16. Typy władz jako adresaci tekstów o ZR w PE [N=129] (opracowanie własne)

Typ władzy jako adresata	Liczba	%
wszyscy ludzie	39	30,2
globalne	33	25,6
krajowe	31	24,0
kontynentalne	8	6,2
regionalne	8	6,2
brak wskazania	6	4,6
lokalne	4	3,1

Skuteczność rozważań nad ideą ZR zawsze jest związana ze sprawczą władczością ludzi i tworzonych przez nich instytucji, czego świadomość jest również obecna wśród autorów analizowanych

publikacji. 30,2% prac odwołuje się tu do samowładzy jednostkowej ludzi nad własnymi poczynaniami, 25,6 jest przekonana, że władza ta leży po stronie instytucji globalnych, 24,0% krajowych, 6,2% kontynentalnych, 6,2% regionalnych, w przypadku 4,6% tekstów problematyka ta jest nieobecna, zaś 4 (3,1%) wskazuje na władze i instytucje lokalne.

Tabela nr 17. Ekologiczne wartościowanie świata w kontekście ZR [N=129] (opracowanie własne)

Emocjonalne nacechowanie tekstu	Liczba	%
negatywne	56	43,4
mieszane	30	23,3
brak oceny	22	17,0
bardzo negatywne	19	14,7
pozytywne	2	1,6
bardzo pozytywne	0	0

Autorzy piszący tekst zdradzają również swoje oceny w związku z szansami i możliwościami wdrażania oraz realizacji w praktyce idei ZR ze względu na aktualną kondycję świata i człowieka. 43,4% negatywnie ocenia obecną sytuację w badanej perspektywie i nawet domaga się restrykcyjnych działań powołanych do tego instytucji. 23,3% wyraża mieszane uczucia, widząc zarówno zjawiska pozytywne, jak negatywne w kontekście realizacji tej kategorii teoretycznej, 14,7% żywi postawy bardzo negatywne, często nacechowane katastrofizmem w ocenie realizacji idei ZR, a jedynie 2 teksty (1,6%) ocenia te szanse pozytywnie. Natomiast ocen bardzo pozytywnych nie stwierdzono.

Tabela nr 18. Wiara autora w poprawę sytuacji pod wpływem wdrażania ZR w tekstach [N=129] (opracowanie własne)

Deklaracja wiary w ZR	Liczba	%
silna	60	45,9
brak deklaracji	38	29,7
słaba	25	19,7
brak wiary	6	4,6

W przypadku wiary w poprawę sytuacji w kontekście realizacji szeregu projektów opartych o ideę ZR 45,9% deklaruje silną wiary, brak deklaracji jest obecny w 29,7% badanych materiałach, słabą wiary zgłasza 19,7%, zaś brak jakiegokolwiek wiary tylko 4,6%.

Badania idei ZR mając na celu jej wdrażanie w życie codzienne ludzi i w ich aktywność sprawczą, której celem jest niewątpliwie spowodowanie by rozwój ten był trwały i w miarę możliwości samopodtrzymujący się. Przebadaliśmy zatem opinie autorów tekstów, by zorientować się w czym upatrują sukces i powodzenie upowszechniania się tej idei w działalności ludzi. Okazało się, że najczęściej wskazują oni na działalność polityczną instytucji (23,0%), która miałaby sprzyjać i gwarantować efektywne wdrażanie i upowszechnianie się tej idei w życiu codziennym. Druga grupa opinii autor-

Tabela nr 19. Źródła sukcesu we wdrażaniu ZR w opinii autorów badanych tekstów z PE (po 3 możliwości) [N=221] (opracowanie własne)

Źródła sukcesu ZR	Liczba	%
polityka	51	23,0
nauka	29	13,1
wychowanie i edukacja	28	12,5
technika i technologie	26	11,7
normalizacje prawne	22	10,0
religia i duchowość	18	8,4
przymus ekonomiczny	18	8,4
wpływ rodziny	9	4,0
brak deklaracji	7	3,2
media	5	2,2
wszystkie razem	5	2,2
moda	3	1,3

skich wskazywała na kluczowe znaczenie w tej kwestii nauki (13,1%), wychowania i edukacji (12,5%) oraz technik i technologii (11,7%), które sprzyjają urzeczywistnianiu idei ZR. Równie ważnymi przyczynami powinny być w opinii autorów: normalizacje prawne (10,0%), religia i duchowość proekologiczna ludzi oraz przymus ekonomiczny – po 8,4% wskazań. Kolejnymi czynnikami wspomagającymi mogą być: wpływ rodziny (4,0%), media i „wszystkie razem” (po 2,2%) oraz moda (1,3%). W siedmiu pracach (3,2%) brak było tego typu stwierdzeń.

Uwagi końcowe

Przedstawione wyniki analizy zawartości publikacji zamieszczanych na łamach PE charakteryzuje kilka prawidłowości.

Redakcja przede wszystkim przedstawia na łamach pisma artykuły, rzadziej recenzje i ogłoszenia o charakterze naukowym. Nieobecne są w nim wywiady, otwarte polemiki, rzadko pojawiają się dyskusje oraz informacje na temat analogicznych zjawisk w Europie i świecie dotyczące badań fenomenu ZR. Bierze się to głównie stąd, że pismo jest półrocznikiem i nie może tak formować swej zawartości, jak robią to tygodniki, miesięczniki, czy nawet kwartalniki (Fiut, 1994).

Redakcja najczęściej publikuje prace autorów krajowych ze środowisk akademickich, choć coraz częściej pojawiają się publikacje badaczy głównie z USA oraz prace w języku angielskim i bilingwie polsko-angielskiej. Publikowane artykuły w znaczącej części mają rozmiar jednego lub połowy arkusza autorskiego i bardzo rzadko są ilustrowane. Jednak zdecydowana ich część, bo prawie w ponad 95%, dotyczy problematyki ZR. Analiza kategorii ZR prawie w 30% skupia się przede wszystkim na kwestiach filozoficznych, a następnej kolejności na sprawach ekonomicznych, społecznych, politycznych i związanych z ochroną środowiska naturalnego. W opinii badaczy ZR konieczny jest dla utrzymania społecznego i przyrodniczego bezpieczeństwa życia ludzi na Ziemi. Najczęściej autorzy

tekstów posługują się szeroko rozumianym pojęciem ZR, wskazując jego dynamiczny charakter wyrażający się w trwałym i samourzysującym się procesie. Kategoria ta ma w ich opiniach charakter integrujący wiele zjawisk natury przyrodniczej i społecznej, ze szczególnym wskazaniem, że winien on mieć wprawdzie charakter głównie globalny, ale należy uwzględnić także wymiar ogólnokrajowy. Badane teksty autorzy kierują najczęściej do ogółu ludzi, instytucji rządowych, innych uczonych oraz do przedsiębiorstw produkcyjnych. W znaczącej liczbie negatywnie oceniają obecną kondycję życia ludzi przez pryzmat kategorii ZR, w większości jednak żywią silną wiarę w poprawę sytuacji, jeśli idea ta będzie rozsądnie wdrażana. Sądzą, że za powodzeniem procesu budowy świata wynikającego z idei ZR winny odpowiadać głównie instytucje związane z władzą polityczną, systemy wychowawcze i edukacyjne oraz instytucje naukowe ściśle powiązane z opracowywaniem i wdrażaniem kolejnych generacji nowych technologii przyjaznych naturalnemu środowisku i ludziom. Na zakończenie warto przypomnieć pogląd wygłoszony przez Przewodniczącą Państwowej Rady Ochrony Przyrody – Tomasza Winnickiego, który tak widzi miejsce i rolę PE we współczesnym życiu naukowym. *Zaakceptowana wspólnie z radą redakcyjną wizja zawartości istniejącego i równocześnie nowego oblicza tego czasopisma to: 1. Kontynuacja wysokiej rangi publikacji z zakresu zrównoważonego rozwoju, z intencją gromadzenia jak największej liczby tekstów anglojęzycznych i opatrywania ich polskimi tłumaczeniami; 2. wytworzenie oddzielnej części w języku angielskim, służącej jako narzędzie międzynarodowej komunikacji PROS (przedstawiającej jej działalność wewnątrz oraz na zewnątrz sieci EEAC (Winnicki, 2009). Uzyskane wyniki analizy wartości tego pisma potwierdzają, że oba punkty tej sugestii są przez redakcję PE sukcesywnie realizowane.*

Literatura

1. BORYS T., Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju, w: *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, red. Papuziński A., Bydgoszcz 2005, s. 64-75.
2. BORYS T., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Warszawa, Białystok 2005.
3. FIUT I.S., 1992, Analiza zawartości w świetle ewolucyjnej teorii poznania, w: *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 1-2.
4. FIUT I.S., 1994, „Zielone Brygady”. Szkic monograficzny, w: *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 3-4.
5. FIUT I.S., 1995, Kierunki zmian w analizie zawartości, w: *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 1-2.
6. LISOWSKA-MAGDZIARZ M, *Analiza zawartości mediów*, Kraków 2004.
7. PISAREK W., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.
8. PAWŁOWSKI A., *Rozwój zrównoważony – idea, filozofia, praktyka*, Lublin 2008.
9. RUSSEL D.R., Uwagi teoretyka o zrównoważoności/Curmudgeon's Thought on Sustainability, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development 2010*, vol. 5 no 1, s. 15-22.
10. WINNICKI T., O Państwowej Radzie Ochrony Przyrody i przyszłości czasopisma „Problemy Ekorozwoju”/About the State Environmental Council of Poland (PROS) and the future of ‘Problems of Sustainable Development’, w: *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development 2009*, vol. 4 no 1, s. 11-13.